

Asia: VN/17577/2022

## **Lausuntopyyntö tuomioistuimien ulkopuolisen riidanratkaisun ja sovittelun kehittämiseksi tehdystä selvityksestä**

### Lausunnonantajan lausunto

**Mitkä ovat pienten ja keskisuurten yritysten merkittävimmät esteet sovittelumenettelyjen käytölle riidanratkaisussa**

-

**Tulisiko riita-asiain oikeudenkäyntimenettelyä kehittää sovittelumenettelyjen nykyistä suuremman hyödyntämisen suuntaan? Jos, niin millä tavalla?**

-

**Pitäisikö alustavaan sovitteluistuntoon osallistumisesta säätää laissa?**

-

**Näettekö tarvetta kehittää tuomioistuinsovittelua koskevaa lainsäädäntöä ja millä tavalla, jotta siitä tulisi nykyistä toimivampi vaihtoehto pienten ja keskisuurten yritysten riidanratkaisuun?**

-

**Pitäisikö Suomeen luoda selvityksessä esitetty tuomioistuimen ulkopuolinen institutionaalinen sovittelumenettely? Jos, niin millainen?**

-

**Näettekö tarvetta sille, että pienten ja keskisuurten yritysten välisiä riitoja voitaisiin käsitellä jossakin ratkaisusuositusta antavassa lautakunnassa kuten kuluttajariitalautakunnassa?**

-

**Muita kommentteja selvityksestä?**

Keski-Suomen käräjäoikeus

## Lausunto

Asia: VN/17577/2022

Lausuntopyyntö tuomioistuimien ulkopuolisen riidanratkaisun ja sovittelun kehittämiseksi tehdystä selvityksestä

Lausunnonantajan lausunto

Asia: Tuomioistuimien ulkopuolisen riidanratkaisun ja sovittelun kehittämiseksi tehty selvitys, oikeusministeriön lausuntopyyntö 20.1.2023 Dnro VN/17577/2022

Oikeusministeriö on varannut käräjäoikeudelle mahdollisuuden antaa lausunto riidanratkaisun ja sovittelun kehittämiseksi tehdystä selvityksestä.

Käräjäoikeus kiittää mahdollisuudesta ja toteaa, että lausuntopyynnössä on pyydetty vastauksia etukäteen asetettuihin kysymyksiin. Käräjäoikeus ottaa kuitenkin laajemmin kantaa selvitykseen ja siinä esille tuotuihin aiheisiin.

Lausunnolla on myös liittymäkohta käräjäoikeuden ns. pienriitamenettelystä (OM:n lausuntopyyntö 18.1.2023 Dnro VN/28937/2021) antamaan lausuntoon.

Toivomme toki, että pystymme samalla vastaamaan myös tätä asiaa koskevassa lausuntopyynnössä esitettyihin kysymyksiin.

Käräjäoikeuden lausunnon keskiössä ovat:

1. ”Pakollinen sovittelu” riita-asioissa
2. Nimenomaan tuomioistuinsovittelun kehittäminen, ei muiden sovittelujärjestelmien
3. Asianajajien mukaantulo sovittelijoiksi
4. Asianajajien palkkion muuttaminen tuntiperusteisesta asiakohitaiseksi.

#### SIVILIPROSESSIN PROSESSIKAAVIO ELI ”PAKOLLINEN SOVITTELU”

Sovittelun hyödyt tuomioistuimille ja erityisesti osapuolille ovat laajasti tiedossa. Osapuolten tyytyväisyys sovitteluun on korkealla tasolla, osapuolten vastakkainasettelu lievenee ja kustannussäästöt kaikille ovat huomattavat. Silti sovittelua käytetään sekä Suomessa että ulkomailla aivan liian vähän siitä saatavaan hyötyyn nähden. Suomen tuomioistuinsovittelun juttumäärät eivät valitettavasti ole lisääntyneet viimeisten vuosien aikana toivotulla tavalla, vaikka sovittelua on pyritty edistämään monin tavoin. Lakimiesten suhtautuminen tuomioistuinsovitteluun on 16 vuoden aikana muuttunut selväksi paremmaksi, mutta kaivattua sovittelukulttuurin läpimurtoa ei ole vielä tapahtunut.

Sovittelun edellytyksenä on perinteisesti pidetty osapuolten vapaaehtoisuutta. Tämä perustuu käsitykseen siitä, että vain silloin osapuolet ovat niin sitoutuneita sovitteluun, että se voi ylipäättään onnistua. Kuten myös selvityksestä ilmenee (s. 41-42), käräjäoikeuden mielestä nyt on tullut aika kriittisesti pohtia sitä, voitaisiinko sovittelun vapaaehtoisuudesta luopua ja siirtyä ainakin joltain osin riita-asioiden ”pakolliseen sovitteluun”.

Käytännössä kysymys olisi uudenaikaisesta ajattelutavasta eli prosessista, jossa sovittelu on osa oikeudenkäyntiä.

Muutos sovittelun vapaaehtoisuudesta ainakin ”puolipakolliseen” sovitteluun on tietysti suuri. Sovittelu osana oikeudenkäyntimenettelyä on kuitenkin eri asia kuin sovintoon pakottaminen sovittelussa.

Sosiaalipsykologian mukaan asian esittämistavalla on erittäin suuri merkitys sen käyttämiselle. Jos riidan osapuoli pitää normaalina asiana, että osana oikeudenkäyntiä yritetään sovittelua, niin sovittelujen määrät tulevat todennäköisesti lisääntymään huomattavasti. Käräjäoikeus viittaa tutkimukseen EU-maiden elintenluovutuksesta (ks. Adam Noakes: Mandatory Early Mediation: A

Vision For Civil Lawsuits Worldwide. Ohio State Journal On Dispute Resolution 2020 s. 425). Niissä maissa, joissa elintenluovutus perustui vapaaehtoisuuteen ("opt-in"), luovutusprosentti oli selvästi pienempi kuin niissä maissa, joissa luovutus tapahtui automaattisesti, ellei henkilö nimenomaan kieltänyt sitä ("opt-out").

"Pakollista sovittelua" (mandatory mediation) käytetään jo nyt useissa Euroopan maissa, joko kaikissa asioissa tai vain tietyissä asioissa. Yleensä pakolliseen sovittelujärjestelmään kuuluu "opt-out" -mahdollisuus eli osapuoli voi kieltäytyä sovittelusta joko kokonaan ilman syytä tai perustellusta syytä, kuten jo toimitettu osapuolten välinen vakava sovintoneuvottelu tai vastapuolen moitittava menettely. Osapuolen kieltäytymisestä sovitteluun voisi seurata erityinen kuluvastuu vastapuolen kuluista lopputuloksesta riippumatta (selvityksen s. 42).

Selvityksessä puhutaan pakollisesta osallistumisesta "alustavaan sovitteluistuntoon", mutta kärjäoikeuden mielestä yksinkertaisinta olisi puhua suoraan "sovittelusta". Olennaista on, että sovittelussa osapuolet ovat itse läsnä (avustajien kanssa) ja pääsevät sovittelijan avustuksella keskustelemaan konfliktista ja sen mahdollisesta ratkaisemisesta. Vaikka sovitteluun osallistuminen olisi pakollista, osapuoli voi sovittelun alkamisen jälkeen keskeyttää ja lopettaa sovittelun. Sovitteluun osallistumisen tulisi olla mahdollista myös etäyhteydellä.

Useiden tutkimusten mukaan sovittelujen sovintoprosentit ovat yleisesti 50 -60 %:a. Huomattava on, että määrä on samaa luokkaa sekä pakollisissa että vapaaehtoisissa järjestelmissä.

## TUOMIOISTUIMEN ULKOPUOLISET JÄRJESTELMÄT

Selvityksen mukaan muita sovittelujärjestelmiä kuin tuomioistuinsovittelua on käytetty Suomessa erittäin vähän. Kärjäoikeuden mielestä sovittelun kehittämisen painopisteen tulee olla nimenomaan tuomioistuinsovittelussa ("court-connected" tai "court-annexed" mediation), joka myös selvityksen mukaan toimii hyvin (s. 43). Selvityksessä mainittuihin tuomioistuimen ulkopuolisiin sovittelujärjestelmiin ei tule tässä vaiheessa panostaa.

Lautakuntamenettely ei ole myöskään käyttökelpoinen menettely pienille ja keskisuurille yrityksille. Usein yrityksillä on sellaisia intressejä (tarpeita), jotka eivät liity lain soveltamiseen, vaan esimerkiksi tulevaan taloudelliseen toimintaan, maineeseen ja yritysten väliseen yhteistoimintaan. Tällaiset intressit sopivat erittäin hyvin sovittelussa käsiteltäväksi.

Kärjäoikeuden käsitys perustuu siihen, että kärjäoikeuksissa on jo nyt merkittävä sovittelukulttuuri. Sadat kärjätuomarit ovat käyneet sovittelukoulutuksen ja hankkineet useiden vuosien sovittelutyöllä vankan kokemuksen ja osaamisen. Myös sovittelujen valmistelutyötä tehneet

kärjäsihteerit ovat tärkeä voimavara. Tätä kärjäoikeuden sovitteluosaamista tulee hyödyntää jatkossakin. Lisäksi sovittelukoulutuksesta on paljon hyötyä myös muussa tuomarintyössä, esimerkiksi oikeudenkäyntien valmistelussa ja johtamisessa.

Kärjäoikeus kummeksuu selvityksen sivun 16 toteamaa, jonka mukaan riita-asian valmistelussa sovittavat riita-asiat sitoisivat tuomioistuimen resursseja tarpeettomasti. Kärjäoikeuden näkemyksen mukaan myös sen työpanoksella on merkitystä näissä valmistelussa sovittavissa asioissa siten, että kärjäoikeuden aktiivisen ja huolellisen (evaluatiivisen) valmistelun ansiosta saadaan sovittua muuten pääkäsittelyssä ratkaistava riita-asia. Selvityksessä myös liioitellaan puheenjohtajien varovaisuutta selvittää asiaa (s. 31). Näin ollen ei ole käytännössä olemassa vain kahta tapaa ratkaista riitaa eli sovittelu tai täysimittainen oikeudenkäynti.

Selvityksen mukaan (s. 43) ulkopuolisen sovittelujärjestelmän luomista puoltaa se, että riita-asian ja tuomioistuinsovittelun käsittely kärjäoikeudessa ”sitoo käytännössä kahden tuomarin työpanoksen”. Sovittelijan ei kuitenkaan tarvitse perehtyä soviteltavan asian tosiseikastoon samalla tarkkuudella kuin tuomarin, koska sovittelijalla ei ole asian valmisteluvastuuta (esim. kirjallista yhteenvetoa sovittelija ei tee). Sovittelijan tehtävänä ei ole arvioida, kuka on konfliktissa enemmän oikeassa ja kuka enemmän väärässä. Siten sovittelija ja tuomari eivät käytännössä tee päällekkäistä työtä.

#### MITÄ RIITOJA PAKOLLINEN SOVITTELU KOSKISI ?

Selvityksen kohteena ovat olleet pienten ja keskisuurten yritysten riidat, mutta kärjäoikeuden mielestä pakollisen sovittelun pitäisi koskea kaikkia (tai lähes kaikkia) riita-asioita. Alkuvaiheessa sovittelu voitaisiin kuitenkin kytkeä mahdollisessa pienriitamenettelyssä (arviomuistio OM 2023:1) käsiteltäväksi arviotuihin riita-asioihin, joissa riidan kohteen arvo olisi enintään 5.000 euroa (ks. arviomuistio s. 104) tai maksimissaan 10.000 euroa ja joita väärittää arviomuistiosta ilmenevin tavoin osapuolten haluttomuus käyttää oikeudellista asiantuntija-apua oikeudenkäyntikulujen sekä asioiden pitkän käsittelyajan vuoksi. Näissä asioissa juuri sovittelu tarjoaisi edullisen ja usein tehokkaan sekä nopean pääsyn tuomioistuimeen ennen arviotua varsinaista oikeudenkäyntimenettelyä (arviomuistio s. 139). Vaikka sovittelu ei ”johtaisi tulokseen”, se kuitenkin lähes aina edistää asian käsittelyä eli sovittelu ei välttämättä ”jää tarpeettomaksi” (s. 140). Mikäli pakollinen sovittelu osoittautuisi näissä asioissa toimivaksi, voitaisiin harkita sen laajentamista kaikkiin asioihin.

Joka tapauksessa riita-asioiden pakollinen sovittelu lisäisi tuomioistuinsovittelujen määrää huomattavasti. Nykyisin riita-asioista sovitteluun menee noin 10 - 15 %:a (noin 700 kpl/vuosi), kun pakollinen sovittelu (opt-out -mahdollisuudella, lähes kaikki riidat) nostaisi määrän ehkä nelin- tai viisinkertaiseksi (2.800 – 3.500 kpl/vuosi). Kärjäoikeus pitää selvityksen lukuja (s. 44) liian pieninä. Vaikka sovittelukustannukset siis lisääntyisivät huomattavasti, myös tuomioistuinten kustannussäästöt lisääntyisivät vastaavasti, kun todennäköisesti noin puolet riidoista päättyisi

sovitteluun. Tuomareiden työpanos pystyisi kohdistumaan entistä enemmän vaikeampiin asioihin, joiden käsittelyajat mahdollisesti lyhentyisivät.

## ASIANAJAJAT SOVITTELIJOIKSI

Suomi on ilmeisesti harvoja Euroopan maita, jossa tuomioistuinsovitteluja tekevät vain virassa olevat tuomarit, eikä esimerkiksi asianajajat. Tämä lainsäädäntöratkaisu tehtiin jo vuonna 2004 (HE 114/2004 s. 21-22).

On selvää, että sovittelujen määrän lisääntyessä olennaisesti tuomioistuinten resurssit eivät enää riittäisi, vaan silloin tarvitaan lisää sovittelijoita ja sovittelusaleja. Ensivaiheessa ja varsinkin, jos sovittelua kokeillaan ensin ehdotettuun pienriitamenettelyyn sopivissa asioissa, pitäisi lisätä kärjäoikeuksien tuomareiden määrää vastaamaan pyrkimystä alentaa nyt kohtuuttoman korkeaksi muodostunutta prosessikynnystä.

Pitkällä tähtäyksellä ja jos sovittelun pakollisuus laajennetaan kaikkiin asioihin, kärjäoikeus pitää hyvänä ratkaisuna (selvityksen s. 43) sitä, että tuomioistuinsovitteluja ohjattaisiin myös tietyille asianajajille, jotka voisivat jatkossa käyttää myös ”sovittelija” -ammattinimikettä. Monella asianajajalla on jo nyt laadukas sovittelukoulutus sekä merkittävää kokemusta tuomioistuinsovitteluista avustajana, joskaan ei sovittelijana. Toisaalta sovittelijan rooli ei sovi kaikille asianajajille, kuten ei tuomareillekaan. Olennaista on henkilön oma motivaatio ja kyky oppia uusia menettelytapoja.

Sovittelija-asianajajia ei kuitenkaan saisi olla liikaa, jotta yhdellä sovittelijalla olisi riittävästi sovitteltavia asioita. Sovittelutaito kehittyy koulutuksen kautta, mutta erityisesti käytännön sovittelukokemuksen karttuessa. Paras tuntemus sovittelijoiden määrän tarpeesta on varmasti kullakin kärjäoikeudella sekä asianajajaliiton paikallisosastolla.

Tuomioistuinsovittelujen käytännön organisointi pitäisi olla edelleen paikallisella kärjäoikeudella, joka ylläpitäisi listaa sovittelijoista (tuomarit ja asianajajat), jakaisi sovittelut sattumanvaraisesti ja tasaisesti tuomareiden sekä sovittelijana toimivien asianajajien kesken sekä tekisi muut tarvittavat toimenpiteet. Sovitteluista kerättäisiin osapuolilta palautetta, ja sovittelijat pitäisivät kokouksia säännöllisesti. Erittäin tärkeää olisi huolehtia koko ajan sovittelijoiden ammattitaidosta ja sovittelujen laadusta, esim. siitä, ettei sovittelija painosta osapuolia sovinnon tekemiseen.

Sovintojen vahvistaminen täytäntöönpanokelpoisiksi olisi kuitenkin edelleen kärjäoikeuden asiana.

## SUURIMMAT ESTEET SOVITTELUN KÄYTÖLLE

Sovittelun kustannusesteitä (selvityksen s. 41) on syytä poistaa. Kuten selvityksestä ilmenee, nykyinen asianajajan tuntiperusteinen laskutus ei valitettavasti toimi kannustimena riidan aikaiseen sopimiseen. Erittäin tärkeää olisi siten muuttaa laskutusperuste toimenpide- ja asiakohdaiseksi eli suhteellisen kiinteäksi palkkioksi, joka ei riipu käytettyjen tuntien määrästä. Esimerkiksi Saksassa lakimiesten palkkiot kussakin riitatyyppissä on tarkasti määritelty lain tasolla (Rechtsanwaltsvergütungsgesetz – RVG). Muistettakoon, että Suomessa oli aiemmin voimassa Asianajajaliiton palkkiosuositus, joka kuitenkin kumottiin vuonna 1992 kilpailuviraston vaatimuksesta.

Käräjäoikeuden havaintojen mukaan osapuolten sovintohalukkuus lisääntyy siinä vaiheessa, kun oikeusturvavakuutuksen enimmäismäärä (yleensä 8.500 euroa) on täyttymässä. Sen vuoksi riita-asioita sovitaan paljon myös oikeudenkäynnin aikana valmistelun loppuvaiheessa tai juuri ennen pääkäsittelyä. Lisäksi on huomattava, että monesti sovinto voi syntyä jonkin aikaa sovittelun päättymisen jälkeen (ks. Keski-Suomen sovitteluprojektin 2016 - 2017 loppuraportti s. 4-5).

Toisaalta jotkut konfliktit ovat luonteeltaan sellaisia, että järkevä sovintoneuvottelu edellyttää ensin jotain lisäselvitystä, esimerkiksi asiantuntijalausuntoa kiinteistön virheistä. Tällöin riidan aikainen sopiminen ei yleensä ole mahdollista, vaan sovinto vaatii oikeasti toimenpiteitä ja aikaa. Käräjäoikeuden mielestä on edellä todetusti tärkeää, että sovinnon edistäminen (oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 26 §) säilyy tuomarin velvollisuutena koko riidan käräjäoikeuskäsittelyn aikana. Tuomareiden jo nykyisin harjoittama aktiivinen toiminta sovinnon aikaansaamiseksi esimerkiksi sovintoehdotuksen tekemisellä ei pitäisi johtaa tuomarin esteellisyyteen (selvityksen s. 31).

Käräjäoikeus ei pidä resurssien kannalta ongelmana sitä, että riita on samaan aikaan vireillä sekä oikeudenkäyntinä että tuomioistuinsovitteluna (selvityksen s. 41). Sovittelun aikana oikeudenkäynti on keskeytettyä eli se ei silloin työllistä käräjätuomaria. Myöskään käräjäoikeuksissa käsittelyvuoroaan odottavat ("roikkuvat") asiat eivät vie odotusaikana käräjäoikeuden työpanosta.

Lähes kaikissa käräjäoikeuksissa on erityisiä sovittelu- tai neuvottelusaleissa, joten sovitteluja ei yleensä toimiteta isoissa pääkäsittelysaleissa (selvityksen s. 32).

## TIEDON PUUTE

Sovittelutietoisuuden lisäämiseen tulee panostaa kaikilla tasoilla. Oikeustieteellisessä koulutuksessa Helsingin yliopiston Vaasan yksikössä sekä Itä-Suomen yliopistossa on jo vuosien ajan järjestetty noin 20 tunnin käytännön kurssi konfliktien käsittelystä. Tuomioistuinsovittelujen tilastointia on syytä parantaa merkittävästi.

## SOVITTELUN KUSTANNUKSET

Sovittelun käyttö ei tule lisääntymään, jos osapuolten maksettavaksi tulisi sovittelija-asianajajan palkkio, vaan se tulisi maksaa valtion varoista kiinteänä palkkiona. Sovittelun kannustimena toimisi sekin, että käräjäoikeuden käsittelymaksu olisi sovittelussa selvästi pienempi kuin oikeudenkäynnissä.

## OIKEUSVERTAILUA

Selvityksessä on viitattu mm. Italian, Norjan ja Tanskan ”pakollisiin” tuomioistuinsovittelujärjestelmiin. Eri maiden järjestelmistä ja kokemuksista olisi hyvä saada lisää tietoa. Erityisen laaja pakollinen sovittelu riita-asioissa on ollut Italiassa jo yli kymmenen vuoden ajan. Englannissa ollaan siirtymässä pakolliseen ”puhelinsovitteluun” alle 10.000 punnan riita-asioissa. Käräjäoikeus nostaa esiin myös Slovenian järjestelmän, jossa sovittelu on vielä vapaaehtoista, mutta siellä valtaosa sovittelijoista on asianajajia (ks. tarkemmin Topi Kilpeläinen: Tuomioistuinsovittelu Sloveniassa sekä muutamia vertailuja Suomeen. Edilex 2013/25).

## SOVITTELUJEN JULKISUUS

Sovitteluistunnot ovat tällä hetkellä julkisia ja tämän tulisi olla pääsääntö ottaen huomioon, että sovittelu kytkettäisiin kiinteästi osaksi tuomioistuinmenettelyä. Näin ollen sovittelija voisi tarvittaessa tehdä sovitteluistunnossa julkisuutta koskevan ratkaisun riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 12 §:n ja soveltuvin osin oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain mukaisesti. Tämä johtaisi myös siihen, että sovitteluja käräjäoikeuden määräyksestä toimittavat asianajajat toimisivat sovittelijoina käräjäoikeuden tiloissa

## SOVITTELUN LUONNE JA SOVITTELIJAN ROOLI

Tuomioistuinsovittelun tulee olla jatkossakin ”fasilitatiivista”, ei ”evaluatiivista”. Erityisesti on huolehdittava siitä, että sovittelussa kunnioitetaan osapuolten itsemääräämisoikeutta (self-determination) ja että sovittelija ei painosta osapuolia sovintoon. Tuomioistuinsovittelun laatua ja asiakaskokemusta on syytä tarkkailla jatkuvasti. Sovittelijoille pitäisi laatia eettinen ohjeistus.



Sovittelijan ei tarvitse olla riidan sisältökysymysten asiantuntija, vaan hän on sovittelumenettelyn asiantuntija. Toisin kuin selvityksessä (s. 23) mainitaan, tuomioistuinsovittelulain 5 §:n 2 momentti antaa mahdollisuuden käyttää kaikissa riidoissa sovittelijan avustajaa, joka voi olla esimerkiksi rakennusalan asiantuntija.

Sovittelua on myös mahdollista kehittää siten, että sovittelijoina toimii riidan laatu huomioon ottaen kaksi kärjätuomaritaustaista sovittelijaa tai jopa asianaja- ja kärjätuomaritaustainen sovittelija yhdessä.

#### ”PAKOLLISEN” SOVITTELUN MAHDOLLINEN PILOTOINTI

Huoltoriitojen asiantuntija-avusteista sovittelua (Follo) kokeiltiin ensin neljässä kärjäoikeudessa, ja vasta sen jälkeen, kun kokemukset olivat hyviä, se laajennettiin koko maahan. Myös tässä kannattaisi harkita pakollisen sovittelun pilotointia joissakin kärjäoikeuksissa.

Tämä lausunto perustuu kärjätuomari Topi Kilpeläisen laatimaan alustavaan lausuntoluonnokseen, mikä on käsitelty kärjäoikeuden sovittelijatuomareiden kokouksessa 8.2.2023.

Lausunto on saanut lopullisen muotonsa kärjäoikeuden johtoryhmässä 13.2.2023.

Jyväskylässä 13.2.2023

Tomi Vistilä

Laamanni

Keski-Suomen käräjäoikeus

Lausunto

Asia: VN/17577/2022

Lausuntopyyntö tuomioistuimien ulkopuolisen riidanratkaisun ja sovittelun kehittämiseksi tehdystä selvityksestä

Lausunnonantajan lausunto

Asia: Tuomioistuimien ulkopuolisen riidanratkaisun ja sovittelun kehittämiseksi tehty selvitys, oikeusministeriön lausuntopyyntö 20.1.2023 Dnro VN/17577/2022

Oikeusministeriö on varannut käräjäoikeudelle mahdollisuuden antaa lausunto riidanratkaisun ja sovittelun kehittämiseksi tehdystä selvityksestä.

Käräjäoikeus kiittää mahdollisuudesta ja toteaa, että lausuntopyynnössä on pyydetty vastauksia etukäteen asetettuihin kysymyksiin. Käräjäoikeus ottaa kuitenkin laajemmin kantaa selvitykseen ja siinä esille tuotuihin aiheisiin.

Lausunnolla on myös liittymäkohta käräjäoikeuden ns. pienriitamenettelystä (OM:n lausuntopyyntö 18.1.2023 Dnro VN/28937/2021) antamaan lausuntoon.

Toivomme toki, että pystymme samalla vastaamaan myös tätä asiaa koskevassa lausuntopyynnössä esitettyihin kysymyksiin.

Käräjäoikeuden lausunnon keskiössä ovat:

1. ”Pakollinen sovittelu” riita-asioissa
2. Nimenomaan tuomioistuinsovittelun kehittäminen, ei muiden sovittelujärjestelmien
3. Asianajajien mukaantulo sovittelijoiksi
4. Asianajajien palkkion muuttaminen tuntiperusteisesta asiakohdaiseksi.

#### SIVIILIPROSESSIN PROSESSIKAAVIO ELI ”PAKOLLINEN SOVITTELU”

Sovittelun hyödyt tuomioistuimille ja erityisesti osapuolille ovat laajasti tiedossa. Osapuolten tyytyväisyys sovitteluun on korkealla tasolla, osapuolten vastakkainasettelu lievenee ja kustannussäästöt kaikille ovat huomattavat. Silti sovittelua käytetään sekä Suomessa että ulkomailla aivan liian vähän siitä saatavaan hyötyyn nähden. Suomen tuomioistuinsovittelun juttumäärät eivät valitettavasti ole lisääntyneet viimeisten vuosien aikana toivotulla tavalla, vaikka sovittelua on pyritty edistämään monin tavoin. Lakimiesten suhtautuminen tuomioistuinsovitteluun on 16 vuoden aikana muuttunut selväksi paremmaksi, mutta kaivattua sovittelukulttuurin läpimurtoa ei ole vielä tapahtunut.

Sovittelun edellytyksenä on perinteisesti pidetty osapuolten vapaaehtoisuutta. Tämä perustuu käsitykseen siitä, että vain silloin osapuolet ovat niin sitoutuneita sovitteluun, että se voi ylipäättään onnistua. Kuten myös selvityksestä ilmenee (s. 41-42), käräjäoikeuden mielestä nyt on tullut aika

kriittisesti pohtia sitä, voitaisiinko sovittelun vapaaehtoisuudesta luopua ja siirtyä ainakin joltain osin riita-asioiden ”pakolliseen sovitteluun”.

Käytännössä kysymys olisi uudeltaisesta ajattelutavasta eli prosessista, jossa sovittelu on osa oikeudenkäyntiä.

Muutos sovittelun vapaaehtoisuudesta ainakin ”puolipakolliseen” sovitteluun on tietysti suuri. Sovittelu osana oikeudenkäyntimenettelyä on kuitenkin eri asia kuin sovintoon pakottaminen sovittelussa.

Sosiaalipsykologian mukaan asian esittämistavalla on erittäin suuri merkitys sen käyttämiselle. Jos riidan osapuoli pitää normaalina asiana, että osana oikeudenkäyntiä yritetään sovittelua, niin sovittelujen määrät tulevat todennäköisesti lisääntymään huomattavasti. Käräjäoikeus viittaa tutkimukseen EU-maiden elintenluovutuksesta (ks. Adam Noakes: Mandatory Early Mediation: A Vision For Civil Lawsuits Worldwide. Ohio State Journal On Dispute Resolution 2020 s. 425). Niissä maissa, joissa elintenluovutus perustui vapaaehtoisuuteen (”opt-in”), luovutusprosentti oli selvästi pienempi kuin niissä maissa, joissa luovutus tapahtui automaattisesti, ellei henkilö nimenomaan kieltänyt sitä (”opt-out”).

”Pakollista sovittelua” (mandatory mediation) käytetään jo nyt useissa Euroopan maissa, joko kaikissa asioissa tai vain tietyissä asioissa. Yleensä pakolliseen sovittelujärjestelmään kuuluu ”opt-out” -mahdollisuus eli osapuoli voi kieltäytyä sovittelusta joko kokonaan ilman syytä tai perustellusta syytä, kuten jo toimitettu osapuolten välinen vakava sovintoneuvottelu tai vastapuolen moitittava menettely. Osapuolen kieltäytymisestä sovitteluun voisi seurata erityinen kuluvastuu vastapuolen kuluista lopputuloksesta riippumatta (selvityksen s. 42).

Selvityksessä puhutaan pakollisesta osallistumisesta ”alustavaan sovitteluistuntoon”, mutta käräjäoikeuden mielestä yksinkertaisinta olisi puhua suoraan ”sovittelusta”. Olennaista on, että sovittelussa osapuolet ovat itse läsnä (avustajien kanssa) ja pääsevät sovittelijan avustuksella keskustelemaan konfliktista ja sen mahdollisesta ratkaisemisesta. Vaikka sovitteluun osallistuminen olisi pakollista, osapuoli voi sovittelun alkamisen jälkeen keskeyttää ja lopettaa sovittelun. Sovitteluun osallistumisen tulisi olla mahdollista myös etäyhteydellä.

Useiden tutkimusten mukaan sovittelujen sovintoprosentit ovat yleisesti 50 -60 %:a. Huomattava on, että määrä on samaa luokkaa sekä pakollisissa että vapaaehtoisissa järjestelmissä.

TUOMIOISTUIMEN ULKOPUOLISET JÄRJESTELMÄT

Selvityksen mukaan muita sovittelujärjestelmiä kuin tuomioistuinsovittelua on käytetty Suomessa erittäin vähän. Käräjäoikeuden mielestä sovittelun kehittämisen painopisteen tulee olla nimenomaan tuomioistuinsovittelussa ("court-connected" tai "court-annexed" mediation), joka myös selvityksen mukaan toimii hyvin (s. 43). Selvityksessä mainittuihin tuomioistuimen ulkopuolisiin sovittelujärjestelmiin ei tule tässä vaiheessa panostaa.

Lautakuntamenettely ei ole myöskään käyttökelpoinen menettely pienille ja keskisuurille yrityksille. Usein yrityksillä on sellaisia intressejä (tarpeita), jotka eivät liity lain soveltamiseen, vaan esimerkiksi tulevaan taloudelliseen toimintaan, maineeseen ja yritysten väliseen yhteistoimintaan. Tällaiset intressit sopivat erittäin hyvin sovittelussa käsiteltäväksi.

Käräjäoikeuden käsitys perustuu siihen, että käräjäoikeuksissa on jo nyt merkittävä sovittelukulttuuri. Sadat kärjätuomarit ovat käyneet sovittelukoulutuksen ja hankkineet useiden vuosien sovittelutyöllä vankan kokemuksen ja osaamisen. Myös sovittelujen valmistelutyötä tehneet kärjäsihteerit ovat tärkeä voimavara. Tätä käräjäoikeuden sovitteluosaamista tulee hyödyntää jatkossakin. Lisäksi sovittelukoulutuksesta on paljon hyötyä myös muussa tuomarintyössä, esimerkiksi oikeudenkäyntien valmistelussa ja johtamisessa.

Käräjäoikeus kummeksuu selvityksen sivun 16 toteamaa, jonka mukaan riita-asian valmistelussa sovittavat riita-asiat sitoisivat tuomioistuimen resursseja tarpeettomasti. Käräjäoikeuden näkemyksen mukaan myös sen työpanoksella on merkitystä näissä valmistelussa sovittavissa asioissa siten, että käräjäoikeuden aktiivisen ja huolellisen (evaluatiivisen) valmistelun ansiosta saadaan sovittua muuten pääkäsittelyssä ratkaistava riita-asia. Selvityksessä myös liioitellaan puheenjohtajien varovaisuutta selvittää asiaa (s. 31). Näin ollen ei ole käytännössä olemassa vain kahta tapaa ratkaista riitaa eli sovittelu tai täysimittainen oikeudenkäynti.

Selvityksen mukaan (s. 43) ulkopuolisen sovittelujärjestelmän luomista puoltaa se, että riita-asian ja tuomioistuinsovittelun käsittely käräjäoikeudessa "sitoo käytännössä kahden tuomarin työpanoksen". Sovittelijan ei kuitenkaan tarvitse perehtyä soviteltavan asian tosiseikastoon samalla tarkkuudella kuin tuomarin, koska sovittelijalla ei ole asian valmisteluvastuuta (esim. kirjallista yhteenvetoa sovittelija ei tee). Sovittelijan tehtävänä ei ole arvioida, kuka on konfliktissa enemmän oikeassa ja kuka enemmän väärässä. Siten sovittelija ja tuomari eivät käytännössä tee päällekkäistä työtä.

#### MITÄ RIITOJA PAKOLLINEN SOVITTELU KOSKISI ?

Selvityksen kohteena ovat olleet pienten ja keskisuurten yritysten riidat, mutta käräjäoikeuden mielestä pakollisen sovittelun pitäisi koskea kaikkia (tai lähes kaikkia) riita-asioita. Alkuvaiheessa sovittelu voitaisiin kuitenkin kytkeä mahdollisessa pienriitamenettelyssä (arviomuistio OM 2023:1) käsiteltäväksi arvioituihin riita-asioihin, joissa riidan kohteen arvo olisi enintään 5.000 euroa (ks.

arviomuistio s. 104) tai maksimissaan 10.000 euroa ja joita värittää arviomuistiosta ilmenevin tavoin osapuolten haluttomuus käyttää oikeudellista asiantuntija-apua oikeudenkäyntikulujen sekä asioiden pitkän käsittelyajan vuoksi. Näissä asioissa juuri sovittelu tarjoaisi edullisen ja usein tehokkaan sekä nopean pääsyn tuomioistuimeen ennen arvioitua varsinaista oikeudenkäyntimenettelyä (arviomuistio s. 139). Vaikka sovittelu ei ”johtaisi tulokseen”, se kuitenkin lähes aina edistää asian käsittelyä eli sovittelu ei välttämättä ”jää tarpeettomaksi” (s. 140). Mikäli pakollinen sovittelu osoittautuisi näissä asioissa toimivaksi, voitaisiin harkita sen laajentamista kaikkiin asioihin.

Joka tapauksessa riita-asioiden pakollinen sovittelu lisäisi tuomioistuinsovittelujen määrää huomattavasti. Nykyisin riita-asioista sovitteluun menee noin 10 - 15 %:a (noin 700 kpl/vuosi), kun pakollinen sovittelu (opt-out -mahdollisuudella, lähes kaikki riidat) nostaisi määrän ehkä nelin- tai viisinkertaiseksi (2.800 – 3.500 kpl/vuosi). Käräjäoikeus pitää selvityksen lukuja (s. 44) liian pieninä. Vaikka sovittelukustannukset siis lisääntyisivät huomattavasti, myös tuomioistuinten kustannussäästöt lisääntyisivät vastaavasti, kun todennäköisesti noin puolet riidoista päättyisi sovitteluun. Tuomareiden työpanos pystyisi kohdistumaan entistä enemmän vaikeampiin asioihin, joiden käsittelyajat mahdollisesti lyhentyisivät.

#### ASIANAJAJAT SOVITTELIJOIKSI

Suomi on ilmeisesti harvoja Euroopan maita, jossa tuomioistuinsovitteluja tekevät vain virassa olevat tuomarit, eikä esimerkiksi asianajajat. Tämä lainsäädäntöratkaisu tehtiin jo vuonna 2004 (HE 114/2004 s. 21-22).

On selvää, että sovittelujen määrän lisääntyessä olennaisesti tuomioistuinten resurssit eivät enää riittäisi, vaan silloin tarvitaan lisää sovittelijoita ja sovittelusaleja. Ensivaiheessa ja varsinkin, jos sovittelua kokeillaan ensin ehdotettuun pienriitamenettelyyn sopivissa asioissa, pitäisi lisätä käräjäoikeuksien tuomareiden määrää vastaamaan pyrkimystä alentaa nyt kohtuuttoman korkeaksi muodostunutta prosessikynnystä.

Pitkällä tähtäyksellä ja jos sovittelun pakollisuus laajennetaan kaikkiin asioihin, käräjäoikeus pitää hyvänä ratkaisuna (selvityksen s. 43) sitä, että tuomioistuinsovitteluja ohjattaisiin myös tietyille asianajajille, jotka voisivat jatkossa käyttää myös ”sovittelija” -ammattinimikettä. Monella asianajajalla on jo nyt laadukas sovittelukoulutus sekä merkittävää kokemusta tuomioistuinsovitteluista avustajana, joskaan ei sovittelijana. Toisaalta sovittelijan rooli ei sovi kaikille asianajajille, kuten ei tuomareillekaan. Olennaista on henkilön oma motivaatio ja kyky oppia uusia menettelytapoja.

Sovittelija-asianajajia ei kuitenkaan saisi olla liikaa, jotta yhdellä sovittelijalla olisi riittävästi soviteltavia asioita. Sovittelutaito kehittyy koulutuksen kautta, mutta erityisesti käytännön

sovittelukokemuksen karttuessa. Paras tuntemus sovittelijoiden määrän tarpeesta on varmasti kullakin käräjäoikeudella sekä asianajajaliiton paikallisosastolla.

Tuomioistuinsovittelujen käytännön organisointi pitäisi olla edelleen paikallisella käräjäoikeudella, joka ylläpitäisi listaa sovittelijoista (tuomarit ja asianajajat), jakaisi sovittelut sattumanvaraisesti ja tasaisesti tuomareiden sekä sovittelijana toimivien asianajajien kesken sekä tekisi muut tarvittavat toimenpiteet. Sovitteluista kerättäisiin osapuolilta palautetta, ja sovittelijat pitäisivät kokouksia säännöllisesti. Erittäin tärkeää olisi huolehtia koko ajan sovittelijoiden ammattitaidosta ja sovittelujen laadusta, esim. siitä, ettei sovittelija painosta osapuolia sovinnon tekemiseen.

Sovintojen vahvistaminen täytäntöönpanokelpoisiksi olisi kuitenkin edelleen käräjäoikeuden asiana.

## SUURIMMAT ESTEET SOVITTELUN KÄYTÖLLE

Sovittelun kustannusesteitä (selvityksen s. 41) on syytä poistaa. Kuten selvityksestä ilmenee, nykyinen asianajajan tuntiperusteinen laskutus ei valitettavasti toimi kannustimena riidan aikaiseen sopimiseen. Erittäin tärkeää olisi siten muuttaa laskutusperuste toimenpide- ja asiakohlaiseksi eli suhteellisen kiinteäksi palkkioksi, joka ei riipu käytettyjen tuntien määrästä. Esimerkiksi Saksassa lakimiesten palkkiot kussakin riitatyypissä on tarkasti määritelty lain tasolla (Rechtsanwaltsvergütungsgesetz – RVG). Muistettakoon, että Suomessa oli aiemmin voimassa Asianajajaliiton palkkiosuositus, joka kuitenkin kumottiin vuonna 1992 kilpailuviraston vaatimuksesta.

Käräjäoikeuden havaintojen mukaan osapuolten sovintohalukkuus lisääntyy siinä vaiheessa, kun oikeusturvavakuutuksen enimmäismäärä (yleensä 8.500 euroa) on täyttymässä. Sen vuoksi riita-asioita sovitaan paljon myös oikeudenkäynnin aikana valmistelun loppuvaiheessa tai juuri ennen pääkäsittelyä. Lisäksi on huomattava, että monesti sovinto voi syntyä jonkin aikaa sovittelun päättymisen jälkeen (ks. Keski-Suomen sovitteluprojektin 2016 - 2017 loppuraportti s. 4-5).

Toisaalta jotkut konfliktit ovat luonteeltaan sellaisia, että järkevä sovintoneuvottelu edellyttää ensin jotain lisäselvitystä, esimerkiksi asiantuntijalausuntoa kiinteistön virheistä. Tällöin riidan aikainen sopiminen ei yleensä ole mahdollista, vaan sovinto vaatii oikeasti toimenpiteitä ja aikaa. Käräjäoikeuden mielestä on edellä todetusti tärkeää, että sovinnon edistäminen (oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 26 §) säilyy tuomarin velvollisuutena koko riidan käräjäoikeuskäsittelyn aikana. Tuomareiden jo nykyisin harjoittama aktiivinen toiminta sovinnon aikaansaamiseksi esimerkiksi sovintoehdotuksen tekemisellä ei pitäisi johtaa tuomarin esteellisyyteen (selvityksen s. 31).

Käräjäoikeus ei pidä resurssien kannalta ongelmana sitä, että riita on samaan aikaan vireillä sekä oikeudenkäyntinä että tuomioistuinsovitteluna (selvityksen s. 41). Sovittelun aikana oikeudenkäynti on keskeytettyä eli se ei silloin työllistä käräjätuomaria. Myöskään käräjäoikeuksissa käsittelyvuoroaan odottavat ("roikkuvat") asiat eivät vie odotusaikana käräjäoikeuden työpanosta.

Lähes kaikissa käräjäoikeuksissa on erityisiä sovittelu- tai neuvottelusaleissa, joten sovitteluja ei yleensä toimiteta isoissa pääkäsittelysaleissa (selvityksen s. 32).

## TIEDON PUUTE

Sovittelutietoisuuden lisäämiseen tulee panostaa kaikilla tasoilla. Oikeustieteellisessä koulutuksessa Helsingin yliopiston Vaasan yksikössä sekä Itä-Suomen yliopistossa on jo vuosien ajan järjestetty noin 20 tunnin käytännön kurssi konfliktien käsittelystä. Tuomioistuinsovittelujen tilastointia on syytä parantaa merkittävästi.

## SOVITTELUN KUSTANNUKSET

Sovittelun käyttö ei tule lisääntymään, jos osapuolten maksettavaksi tulisi sovittelija-asianajajan palkkio, vaan se tulisi maksaa valtion varoista kiinteänä palkkiona. Sovittelun kannustimena toimisi sekin, että käräjäoikeuden käsittelymaksu olisi sovittelussa selvästi pienempi kuin oikeudenkäynnissä.

## OIKEUSVERTAILUA

Selvityksessä on viitattu mm. Italian, Norjan ja Tanskan "pakollisiin" tuomioistuinsovittelujärjestelmiin. Eri maiden järjestelmistä ja kokemuksista olisi hyvä saada lisää tietoa. Erityisen laaja pakollinen sovittelu riita-asioissa on ollut Italiassa jo yli kymmenen vuoden ajan. Englannissa ollaan siirtymässä pakolliseen "puhelinsovitteluun" alle 10.000 punnan riita-asioissa. Käräjäoikeus nostaa esiin myös Slovenian järjestelmän, jossa sovittelu on vielä vapaaehtoista, mutta siellä valtaosa sovittelijoista on asianajajia (ks. tarkemmin Topi Kilpeläinen: Tuomioistuinsovittelu Sloveniassa sekä muutamia vertailuja Suomeen. Edilex 2013/25).

## SOVITTELUJEN JULKISUUS

Sovitteluistunnot ovat tällä hetkellä julkisia ja tämän tulisi olla pääsääntö ottaen huomioon, että sovittelu kytkettäisiin kiinteästi osaksi tuomioistuinmenettelyä. Näin ollen sovittelija voisi



tarvittaessa tehdä sovitteluistunnossa julkisuutta koskevan ratkaisun riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 12 §:n ja soveltuvin osin oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain mukaisesti. Tämä johtaisi myös siihen, että sovitteluja käräjäoikeuden määräyksestä toimittavat asianajajat toimisivat sovittelijoina käräjäoikeuden tiloissa

## SOVITTELUN LUONNE JA SOVITTELIJAN ROOLI

Tuomioistuinsovittelun tulee olla jatkossakin ”fasilitatiivista”, ei ”evaluatiivista”. Erityisesti on huolehdittava siitä, että sovittelussa kunnioitetaan osapuolten itsemääräämisoikeutta (self-determination) ja että sovittelija ei painosta osapuolia sovintoon. Tuomioistuinsovittelun laatua ja asiakaskokemusta on syytä tarkkailla jatkuvasti. Sovittelijoille pitäisi laatia eettinen ohjeistus.

Sovittelijan ei tarvitse olla riidan sisältökysymysten asiantuntija, vaan hän on sovittelumenettelyn asiantuntija. Toisin kuin selvityksessä (s. 23) mainitaan, tuomioistuinsovittelulain 5 §:n 2 momentti antaa mahdollisuuden käyttää kaikissa riidoissa sovittelijan avustajaa, joka voi olla esimerkiksi rakennusalan asiantuntija.

Sovittelua on myös mahdollista kehittää siten, että sovittelijoina toimii riidan laatu huomioon ottaen kaksi käräjätuomaritaustaista sovittelijaa tai jopa asianaja- ja käräjätuomaritaustainen sovittelija yhdessä.

## ”PAKOLLISEN” SOVITTELUN MAHDOLLINEN PILOTOINTI

Huoltoriitojen asiantuntija-avusteista sovittelua (Follo) kokeiltiin ensin neljässä käräjäoikeudessa, ja vasta sen jälkeen, kun kokemukset olivat hyviä, se laajennettiin koko maahan. Myös tässä kannattaisi harkita pakollisen sovittelun pilotointia joissakin käräjäoikeuksissa.

Tämä lausunto perustuu käräjätuomari Topi Kilpeläisen laatimaan alustavaan lausuntoluonnokseen, mikä on käsitelty käräjäoikeuden sovittelijatuomareiden kokouksessa 8.2.2023.

Lausunto on saanut lopullisen muotonsa käräjäoikeuden johtoryhmässä 13.2.2023.

Jyväskylässä 13.2.2023

Tomi Vistilä

Laamanni

Keski-Suomen käräjäoikeus

Lausunto

Asia: VN/17577/2022

Lausuntopyyntö tuomioistuimien ulkopuolisen riidanratkaisun ja sovittelun kehittämiseksi tehdystä selvityksestä

## Lausunnonantajan lausunto

Asia: Tuomioistuimien ulkopuolisen riidanratkaisun ja sovittelun kehittämiseksi tehty selvitys, oikeusministeriön lausuntopyyntö 20.1.2023 Dnro VN/17577/2022

Oikeusministeriö on varannut käräjäoikeudelle mahdollisuuden antaa lausunto riidanratkaisun ja sovittelun kehittämiseksi tehdystä selvityksestä.

Käräjäoikeus kiittää mahdollisuudesta ja toteaa, että lausuntopyynnössä on pyydetty vastauksia etukäteen asetettuihin kysymyksiin. Käräjäoikeus ottaa kuitenkin laajemmin kantaa selvitykseen ja siinä esille tuotuihin aiheisiin.

Lausunnolla on myös liittymäkohta käräjäoikeuden ns. pienriitamenettelystä (OM:n lausuntopyyntö 18.1.2023 Dnro VN/28937/2021) antamaan lausuntoon.

Toivomme toki, että pystymme samalla vastaamaan myös tätä asiaa koskevassa lausuntopyynnössä esitettyihin kysymyksiin.

Käräjäoikeuden lausunnon keskiössä ovat:

1. ”Pakollinen sovittelu” riita-asioissa
2. Nimenomaan tuomioistuinsovittelun kehittäminen, ei muiden sovittelujärjestelmien
3. Asianajajien mukaantulo sovittelijoiksi
4. Asianajajien palkkion muuttaminen tuntiperusteisesta asiakkoittaiseksi.

SIVIILIPROESSIN PROSESSIKAAVIO ELI ”PAKOLLINEN SOVITTELU”

Sovittelun hyödyt tuomioistuimille ja erityisesti osapuolille ovat laajasti tiedossa. Osapuolten tyytyväisyys sovitteluun on korkealla tasolla, osapuolten vastakkainasettelu lievenee ja kustannussäästöt kaikille ovat huomattavat. Silti sovittelua käytetään sekä Suomessa että ulkomailla aivan liian vähän siitä saatavaan hyötyyn nähden. Suomen tuomioistuinsovittelun juttumäärät eivät valitettavasti ole lisääntyneet viimeisten vuosien aikana toivotulla tavalla, vaikka sovittelua on pyritty edistämään monin tavoin. Lakimiesten suhtautuminen tuomioistuinsovitteluun on 16 vuoden aikana muuttunut selväksi paremmaksi, mutta kaivattua sovittelukulttuurin läpimurtoa ei ole vielä tapahtunut.

Sovittelun edellytyksenä on perinteisesti pidetty osapuolten vapaaehtoisuutta. Tämä perustuu käsitykseen siitä, että vain silloin osapuolet ovat niin sitoutuneita sovitteluun, että se voi ylipäättään onnistua. Kuten myös selvityksestä ilmenee (s. 41-42), kärjäoikeuden mielestä nyt on tullut aika kriittisesti pohtia sitä, voitaisiinko sovittelun vapaaehtoisuudesta luopua ja siirtyä ainakin joltain osin riita-asioiden ”pakolliseen sovitteluun”.

Käytännössä kysymys olisi uudenaikaisesta ajattelutavasta eli prosessista, jossa sovittelu on osa oikeudenkäyntiä.

Muutos sovittelun vapaaehtoisuudesta ainakin ”puolipakolliseen” sovitteluun on tietysti suuri. Sovittelu osana oikeudenkäyntimenettelyä on kuitenkin eri asia kuin sovintoon pakottaminen sovittelussa.

Sosiaalipsykologian mukaan asian esittämistavalla on erittäin suuri merkitys sen käyttämiselle. Jos riidan osapuoli pitää normaalina asiana, että osana oikeudenkäyntiä yritetään sovittelua, niin sovittelujen määrät tulevat todennäköisesti lisääntymään huomattavasti. Kärjäoikeus viittaa tutkimukseen EU-maiden elintenluovutuksesta (ks. Adam Noakes: Mandatory Early Mediation: A Vision For Civil Lawsuits Worldwide. Ohio State Journal On Dispute Resolution 2020 s. 425). Niissä maissa, joissa elintenluovutus perustui vapaaehtoisuuteen (”opt-in”), luovutusprosentti oli selvästi pienempi kuin niissä maissa, joissa luovutus tapahtui automaattisesti, ellei henkilö nimenomaan kieltänyt sitä (”opt-out”).

”Pakollista sovittelua” (mandatory mediation) käytetään jo nyt useissa Euroopan maissa, joko kaikissa asioissa tai vain tietyissä asioissa. Yleensä pakolliseen sovittelujärjestelmään kuuluu ”opt-out” -mahdollisuus eli osapuoli voi kieltäytyä sovittelusta joko kokonaan ilman syytä tai perustellusta syytä, kuten jo toimitettu osapuolten välinen vakava sovintoneuvottelu tai vastapuolen moitittava menettely. Osapuolen kieltäytymisestä sovitteluun voisi seurata erityinen kuluvastuu vastapuolen kuluista lopputuloksesta riippumatta (selvityksen s. 42).

Selvityksessä puhutaan pakollisesta osallistumisesta ”alustavaan sovitteluistuntoon”, mutta kärjäoikeuden mielestä yksinkertaisinta olisi puhua suoraan ”sovittelusta”. Olennaista on, että

sovittelussa osapuolet ovat itse läsnä (avustajien kanssa) ja pääsevät sovittelijan avustuksella keskustelemaan konfliktista ja sen mahdollisesta ratkaisemista. Vaikka sovitteluun osallistuminen olisi pakollista, osapuoli voi sovittelun alkamisen jälkeen keskeyttää ja lopettaa sovittelun. Sovitteluun osallistumisen tulisi olla mahdollista myös etäyhteydellä.

Useiden tutkimusten mukaan sovittelujen sovintoprosentit ovat yleisesti 50 -60 %:a. Huomattava on, että määrä on samaa luokkaa sekä pakollisissa että vapaaehtoisissa järjestelmissä.

## TUOMIOISTUIMEN ULKOPUOLISET JÄRJESTELMÄT

Selvityksen mukaan muita sovittelujärjestelmiä kuin tuomioistuinsovittelua on käytetty Suomessa erittäin vähän. Käräjäoikeuden mielestä sovittelun kehittämisen painopisteen tulee olla nimenomaan tuomioistuinsovittelussa ("court-connected" tai "court-annexed" mediation), joka myös selvityksen mukaan toimii hyvin (s. 43). Selvityksessä mainittuihin tuomioistuimen ulkopuolisiin sovittelujärjestelmiin ei tule tässä vaiheessa panostaa.

Lautakuntamenettely ei ole myöskään käyttökelpoinen menettely pienille ja keskisuurille yrityksille. Usein yrityksillä on sellaisia intressejä (tarpeita), jotka eivät liity lain soveltamiseen, vaan esimerkiksi tulevaan taloudelliseen toimintaan, maineeseen ja yritysten väliseen yhteistoimintaan. Tällaiset intressit sopivat erittäin hyvin sovittelussa käsiteltäväksi.

Käräjäoikeuden käsitys perustuu siihen, että käräjäoikeuksissa on jo nyt merkittävä sovittelukulttuuri. Sadat kärjätuomarit ovat käyneet sovittelukoulutuksen ja hankkineet useiden vuosien sovittelutyöllä vankan kokemuksen ja osaamisen. Myös sovittelujen valmistelutyötä tehneet kärjäsihteerit ovat tärkeä voimavara. Tätä käräjäoikeuden sovitteluosaamista tulee hyödyntää jatkossakin. Lisäksi sovittelukoulutuksesta on paljon hyötyä myös muussa tuomarintyössä, esimerkiksi oikeudenkäyntien valmistelussa ja johtamisessa.

Käräjäoikeus kummeksuu selvityksen sivun 16 toteamaa, jonka mukaan riita-asian valmistelussa sovittavat riita-asiat sitoisivat tuomioistuimen resursseja tarpeettomasti. Käräjäoikeuden näkemyksen mukaan myös sen työpanoksella on merkitystä näissä valmistelussa sovittavissa asioissa siten, että käräjäoikeuden aktiivisen ja huolellisen (evaluatiivisen) valmistelun ansiosta saadaan sovittua muuten pääkäsitellyssä ratkaistava riita-asia. Selvityksessä myös liioitellaan puheenjohtajien varovaisuutta selvittää asiaa (s. 31). Näin ollen ei ole käytännössä olemassa vain kahta tapaa ratkaista riitaa eli sovittelu tai täysimittainen oikeudenkäynti.

Selvityksen mukaan (s. 43) ulkopuolisen sovittelujärjestelmän luomista puoltaa se, että riita-asian ja tuomioistuinsovittelun käsittely käräjäoikeudessa "sitoo käytännössä kahden tuomarin

työpanoksen”. Sovittelijan ei kuitenkaan tarvitse perehtyä soviteltavan asian tosiseikastoon samalla tarkkuudella kuin tuomarin, koska sovittelijalla ei ole asian valmisteluvastuuta (esim. kirjallista yhteenvedoa sovittelija ei tee). Sovittelijan tehtävänä ei ole arvioida, kuka on konfliktissa enemmän oikeassa ja kuka enemmän väärässä. Siten sovittelija ja tuomari eivät käytännössä tee päällekkäistä työtä.

## MITÄ RIITOJA PAKOLLINEN SOVITTELU KOSKISI ?

Selvityksen kohteena ovat olleet pienten ja keskisuurten yritysten riidat, mutta kärjäoikeuden mielestä pakollisen sovittelun pitäisi koskea kaikkia (tai lähes kaikkia) riita-asioita. Alkuvaiheessa sovittelu voitaisiin kuitenkin kytkeä mahdollisessa pienriitamenettelyssä (arviomuistio OM 2023:1) käsiteltäväksi arviotuihin riita-asioihin, joissa riidan kohteen arvo olisi enintään 5.000 euroa (ks. arviomuistio s. 104) tai maksimissaan 10.000 euroa ja joita värittää arviomuistiosta ilmenevin tavoin osapuolten haluttomuus käyttää oikeudellista asiantuntija-apua oikeudenkäyntikulujen sekä asioiden pitkän käsittelyajan vuoksi. Näissä asioissa juuri sovittelu tarjoaisi edullisen ja usein tehokkaan sekä nopean pääsyn tuomioistuimeen ennen arviotua varsinaista oikeudenkäyntimenettelyä (arviomuistio s. 139). Vaikka sovittelu ei ”johtaisi tulokseen”, se kuitenkin lähes aina edistää asian käsittelyä eli sovittelu ei välttämättä ”jää tarpeettomaksi” (s. 140). Mikäli pakollinen sovittelu osoittautuisi näissä asioissa toimivaksi, voitaisiin harkita sen laajentamista kaikkiin asioihin.

Joka tapauksessa riita-asioden pakollinen sovittelu lisäisi tuomioistuinsovittelujen määrää huomattavasti. Nykyisin riita-asioista sovitteluun menee noin 10 - 15 %:a (noin 700 kpl/vuosi), kun pakollinen sovittelu (opt-out -mahdollisuudella, lähes kaikki riidat) nostaisi määrän ehkä nelin- tai viisinkertaiseksi (2.800 – 3.500 kpl/vuosi). Kärjäoikeus pitää selvityksen lukuja (s. 44) liian pieninä. Vaikka sovittelukustannukset siis lisääntyisivät huomattavasti, myös tuomioistuinten kustannussäästöt lisääntyisivät vastaavasti, kun todennäköisesti noin puolet riidoista päättyisi sovitteluun. Tuomareiden työpanos pystyisi kohdistumaan entistä enemmän vaikeampiin asioihin, joiden käsittelyajat mahdollisesti lyhentyisivät.

## ASIANAJAJAT SOVITTELIJOIKSI

Suomi on ilmeisesti harvoja Euroopan maita, jossa tuomioistuinsovitteluja tekevät vain virassa olevat tuomarit, eikä esimerkiksi asianajajat. Tämä lainsäädäntöratkaisu tehtiin jo vuonna 2004 (HE 114/2004 s. 21-22).

On selvää, että sovittelujen määrän lisääntyessä olennaisesti tuomioistuinten resurssit eivät enää riittäisi, vaan silloin tarvitaan lisää sovittelijoita ja sovittelusaleja. Ensivaiheessa ja varsinkin, jos sovittelua kokeillaan ensin ehdotettuun pienriitamenettelyyn sopivissa asioissa, pitäisi lisätä

käräjäoikeuksien tuomareiden määrää vastaamaan pyrkimystä alentaa nyt kohtuuttoman korkeaksi muodostunutta prosessikynnystä.

Pitkällä tähtäyksellä ja jos sovittelun pakollisuus laajennetaan kaikkiin asioihin, käräjäoikeus pitää hyvänä ratkaisuna (selvityksen s. 43) sitä, että tuomioistuinsovitteluja ohjattaisiin myös tietyille asianajajille, jotka voisivat jatkossa käyttää myös ”sovittelija” -ammattinimikettä. Monella asianajajalla on jo nyt laadukas sovittelukoulutus sekä merkittävää kokemusta tuomioistuinsovitteluista avustajana, joskaan ei sovittelijana. Toisaalta sovittelijan rooli ei sovi kaikille asianajajille, kuten ei tuomareillekaan. Olennaista on henkilön oma motivaatio ja kyky oppia uusia menettelytapoja.

Sovittelija-asianajajia ei kuitenkaan saisi olla liikaa, jotta yhdellä sovittelijalla olisi riittävästi sovittavia asioita. Sovittelutaito kehittyy koulutuksen kautta, mutta erityisesti käytännön sovittelukokemuksen karttuessa. Paras tuntemus sovittelijoiden määrän tarpeesta on varmasti kullakin käräjäoikeudella sekä asianajajaliiton paikallisosastolla.

Tuomioistuinsovittelujen käytännön organisointi pitäisi olla edelleen paikallisella käräjäoikeudella, joka ylläpitäisi listaa sovittelijoista (tuomarit ja asianajajat), jakaisi sovittelut sattumanvaraisesti ja tasaisesti tuomareiden sekä sovittelijana toimivien asianajajien kesken sekä tekisi muut tarvittavat toimenpiteet. Sovitteluista kerättäisiin osapuolilta palautetta, ja sovittelijat pitäisivät kokouksia säännöllisesti. Erittäin tärkeää olisi huolehtia koko ajan sovittelijoiden ammattitaidosta ja sovittelujen laadusta, esim. siitä, ettei sovittelija painosta osapuolia sovinnon tekemiseen.

Sovintojen vahvistaminen täytäntöönpanokelpoisiksi olisi kuitenkin edelleen käräjäoikeuden asiana.

## SUURIMMAT ESTEET SOVITTELUN KÄYTÖLLE

Sovittelun kustannusesteitä (selvityksen s. 41) on syytä poistaa. Kuten selvityksestä ilmenee, nykyinen asianajajan tuntiperusteinen laskutus ei valitettavasti toimi kannustimena riidan aikaiseen sopimiseen. Erittäin tärkeää olisi siten muuttaa laskutusperuste toimenpide- ja asiakohtaiseksi eli suhteellisen kiinteäksi palkkioksi, joka ei riipu käytettyjen tuntien määrästä. Esimerkiksi Saksassa lakimiesten palkkiot kussakin riitatyypissä on tarkasti määritelty lain tasolla (Rechtsanwaltsvergütungsgesetz – RVG). Muistettakoon, että Suomessa oli aiemmin voimassa Asianajajaliiton palkkiosuositus, joka kuitenkin kumottiin vuonna 1992 kilpailuviraston vaatimuksesta.

Käräjäoikeuden havaintojen mukaan osapuolten sovintohalukkuus lisääntyy siinä vaiheessa, kun oikeusturvavakuutuksen enimmäismäärä (yleensä 8.500 euroa) on täyttymässä. Sen vuoksi riita-

asioita sovitaan paljon myös oikeudenkäynnin aikana valmistelun loppuvaiheessa tai juuri ennen pääkäsittelyä. Lisäksi on huomattava, että monesti sovinto voi syntyä jonkin aikaa sovittelun päättymisen jälkeen (ks. Keski-Suomen sovitteluprojektin 2016 - 2017 loppuraportti s. 4-5).

Toisaalta jotkut konfliktit ovat luonteeltaan sellaisia, että järkevä sovintoneuvottelu edellyttää ensin jotain lisäselvitystä, esimerkiksi asiantuntijalausuntoa kiinteistön virheistä. Tällöin riidan aikainen sopiminen ei yleensä ole mahdollista, vaan sovinto vaatii oikeasti toimenpiteitä ja aikaa. Käräjäoikeuden mielestä on edellä todetusti tärkeää, että sovinnon edistäminen (oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 26 §) säilyy tuomarinvälisen sovittelun velvollisuutena koko riidan käräjäoikeuskäsittelyn aikana. Tuomareiden jo nykyisin harjoittama aktiivinen toiminta sovinnon aikaansaamiseksi esimerkiksi sovintoehdotuksen tekemisellä ei pitäisi johtaa tuomarin esteellisyyteen (selvityksen s. 31).

Käräjäoikeus ei pidä resurssien kannalta ongelmana sitä, että riita on samaan aikaan vireillä sekä oikeudenkäyntinä että tuomioistuinsovitteluna (selvityksen s. 41). Sovittelun aikana oikeudenkäynti on keskeytettyä eli se ei silloin työllistä käräjätuomaria. Myöskään käräjäoikeuksissa käsittelyvuoroaan odottavat ("roikkuvat") asiat eivät vie odotusaikana käräjäoikeuden työpanosta.

Lähes kaikissa käräjäoikeuksissa on erityisiä sovittelu- tai neuvottelusaleissa, joten sovitteluja ei yleensä toimiteta isoissa pääkäsittelysaleissa (selvityksen s. 32).

## TIEDON PUUTE

Sovittelutietoisuuden lisäämiseen tulee panostaa kaikilla tasoilla. Oikeustieteellisessä koulutuksessa Helsingin yliopiston Vaasan yksikössä sekä Itä-Suomen yliopistossa on jo vuosien ajan järjestetty noin 20 tunnin käytännön kurssi konfliktien käsittelystä. Tuomioistuinsovittelujen tilastointia on syytä parantaa merkittävästi.

## SOVITTELUN KUSTANNUKSET

Sovittelun käyttö ei tule lisääntymään, jos osapuolten maksettavaksi tulisi sovittelija-asianajajan palkkio, vaan se tulisi maksaa valtion varoista kiinteänä palkkiona. Sovittelun kannustimena toimisi sekin, että käräjäoikeuden käsittelymaksu olisi sovittelussa selvästi pienempi kuin oikeudenkäynnissä.

## OIKEUSVERTAILUA



Selvityksessä on viitattu mm. Italian, Norjan ja Tanskan ”pakollisiin” tuomioistuinsovittelujärjestelmiin. Eri maiden järjestelmistä ja kokemuksista olisi hyvä saada lisää tietoa. Erityisen laaja pakollinen sovittelu riita-asioissa on ollut Italiassa jo yli kymmenen vuoden ajan. Englannissa ollaan siirtymässä pakolliseen ”puhelinsovitteluun” alle 10.000 punnan riita-asioissa. Käräjäoikeus nostaa esiin myös Slovenian järjestelmän, jossa sovittelu on vielä vapaaehtoista, mutta siellä valtaosa sovittelijoista on asianajajia (ks. tarkemmin Topi Kilpeläinen: Tuomioistuinsovittelu Sloveniassa sekä muutamia vertailuja Suomeen. Edilex 2013/25).

## SOVITTELUJEN JULKISUUS

Sovitteluistunnot ovat tällä hetkellä julkisia ja tämän tulisi olla pääsääntö ottaen huomioon, että sovittelu kytkettäisiin kiinteästi osaksi tuomioistuinmenettelyä. Näin ollen sovittelija voisi tarvittaessa tehdä sovitteluistunnossa julkisuutta koskevan ratkaisun riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 12 §:n ja soveltuvin osin oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain mukaisesti. Tämä johtaisi myös siihen, että sovitteluja käräjäoikeuden määräyksestä toimittavat asianajajat toimisivat sovittelijoina käräjäoikeuden tiloissa

## SOVITTELUN LUONNE JA SOVITTELIJAN ROOLI

Tuomioistuinsovittelun tulee olla jatkossakin ”fasilitatiivista”, ei ”evaluatiivista”. Erityisesti on huolehdittava siitä, että sovittelussa kunnioitetaan osapuolten itsemääräämisoikeutta (self-determination) ja että sovittelija ei painosta osapuolia sovintoon. Tuomioistuinsovittelun laatua ja asiakaskokemusta on syytä tarkkailla jatkuvasti. Sovittelijoille pitäisi laatia eettinen ohjeistus.

Sovittelijan ei tarvitse olla riidan sisältökysymysten asiantuntija, vaan hän on sovittelumenettelyn asiantuntija. Toisin kuin selvityksessä (s. 23) mainitaan, tuomioistuinsovittelulain 5 §:n 2 momentti antaa mahdollisuuden käyttää kaikissa riidoissa sovittelijan avustajaa, joka voi olla esimerkiksi rakennusalan asiantuntija.

Sovittelua on myös mahdollista kehittää siten, että sovittelijoina toimii riidan laatu huomioon ottaen kaksi käräjätuomaritaustaista sovittelijaa tai jopa asianaja- ja käräjätuomaritaustainen sovittelija yhdessä.

## ”PAKOLLISEN” SOVITTELUN MAHDOLLINEN PILOTOINTI

Huoltoriitojen asiantuntija-avusteista sovittelua (Follo) kokeiltiin ensin neljässä kärjäoikeudessa, ja vasta sen jälkeen, kun kokemukset olivat hyviä, se laajennettiin koko maahan. Myös tässä kannattaisi harkita pakollisen sovittelun pilotointia joissakin kärjäoikeuksissa.

Tämä lausunto perustuu kärjätuomari Topi Kilpeläisen laatimaan alustavaan lausuntoluonnokseen, mikä on käsitelty kärjäoikeuden sovittelijatuomareiden kokouksessa 8.2.2023.

Lausunto on saanut lopullisen muotonsa kärjäoikeuden johtoryhmässä 13.2.2023.

Jyväskylässä 13.2.2023

Tomi Vistilä

Laamanni

Ylönen Riitta  
Keski-Suomen käräjäoikeus